

Κρητικός –Επισημάνσεις –Γενική Θεώρηση

1. Το θέμα του ήχου

- ✓ συμπληρώνει τις μεταφυσικές εμπειρίες του Κρητικού
- ✓ αποτελεί κορύφωση των δοκιμασιών
- ✓ συνδέεται άμεσα με την τελική έκβαση της περιπέτειας

Ερμηνευτικές προσεγγίσεις:

- αγγελικός ψαλμός:** συνοδεύει την ψυχή της κόρης (πρβλ. Φ. ως ψυχή της κόρης)
- μουσική φωνή του σύμπαντος, μυστική αρμονία, απόκοσμος ήχος της Ουράνιας Αγάπης** (πρβλ. μεταφυσική προσέγγιση, Φ. ως πλατωνική Ιδέα του καλού, ομορφιάς, ζωής)
- ήχος θεϊκής προέλευσης –ενίσχυση, ελπίδα από τη Φ.** (πρβλ. θρησκευτική προσέγγιση του θέματος της Φ.)
- φωνή της (κατεστραμμένης-ρημαγμένης) πατρίδας** (πρβλ. εθνοκεντρική ερμηνεία του θέματος της Φ.)

2. Επίδραση του ρομαντισμού

- ✓ γνήσια και άμεση έκφραση των συναισθημάτων (αγνή ερωτική αγάπη)
- ✓ ονειρικές εικόνες, οραματισμοί –μεταφυσικές προεκτάσεις –θεϊκές και απόκοσμες μορφές.
- ✓ αίσθηση παράδοξου, μυστήριου, υπερφυσικού
- ✓ ύμνος στη φυσική ομορφιά –κάλεσμα ζωής
- ✓ υπερβολές –εξιδανικεύσεις
- ✓ μελαγχολική διάθεση από την έκβαση
- ✓ νοσταλγική διάθεση για όμορφες στιγμές του παρελθόντος
- ✓ θέμα θανάτου –μεταμόρφωση ανθρώπινης ψυχής
- ✓ επιμονή στο «εγώ» του ήρωα
- ✓ πόθος για το ιδανικό της ελευθερίας
- ✓ έντονος λυρισμός –χρήση σχημάτων λόγου (π.χ. συναισθησία)
- ✓ παραστατικές περιγραφές –εικόνες
- ✓ υποβλητικό σκηνικό (π.χ. γαληνεμένη θάλασσα κατά τη φεγγαρόλουστη νύχτα)

3. Επιδράσεις –στοιχεία διακειμενικότητας

Α. δημοτικό τραγούδι

- ✓ χρήση δημοτικής γλώσσας
- ✓ ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος –ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία
- ✓ μοτίβο του αριθμού τρία (συχνά με ανοδικά κλιμακωτή πορεία)
- ✓ συνομιλία με άψυχα στοιχεία της φύσης (π.χ αστροπελέκι, ήλιος)
- ✓ συνομιλία με τις ψυχές των νεκρών
- ✓ ηρωισμός που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα (υπερβολή)
- ✓ θέμα της ξενιτιάς
- ✓ μοτίβο της δοκιμασίας (Τούρκοι, θάλασσα, Φεγγαροντυμένη, απόκοσμος ήχος)
- ✓ μοτίβο της στέρησης (γονείς, αδέρφια, σύντροφοι, πατρίδα, αγαπημένη)

B. Κρητική λογοτεχνία

- ✓ ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία
 - ✓ απουσία στροφών
 - ✓ επιμέρους θέματα από Ερωτόκριτο και Ερωφίλη:
 - η αγνή παρουσία μπροστά στην πόρτα του Παραδείσου (3[20], στ.2)
 - η μεταφορά με το νερό που κοχλάζει (3[20], στ.10)
 - η παρομοίωση της κόρης με τρυφερό κλωνάρι (4[21], στ.37-38)
 - το ριμάρισμα των στίχων (5[22], στ.21-22)
- «ο Κρητικός δεν αποτελεί απλώς συνέχεια του Ερωτόκριτου, αλλά εξεικονίζει μεταφορικά την πορεία από το ένα στάδιο της ελληνικής γραμματείας (την Κρητική Αναγέννηση) στο άλλο (την εθνική ποίηση της εποχής του Σολωμού)».
- Χρυσανθόπουλος

4. Κρητικός και Επτανησιακή σχολή

→ αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της

- ✓ δημοτική γλώσσα
 - ✓ θέμα γυναίκας
 - ✓ θέμα φύσης
 - ✓ θέμα πατρίδας
 - ✓ θέμα θρησκείας
- εξιδανικευμένες
(όχι ρεαλιστική ή ουδέτερη αποτύπωση)

5. Αφηγηματικές τεχνικές

- πρωτοπρόσωπη δραματοποιημένη αφήγηση
- ομοδιηγητικός αφηγητής
- εσωτερική εστίαση (αφηγείται γεγονότα που έχουν υποπέσει στην προσωπική του αντίληψη)

6. Αφηγηματικοί τρόποι

Κρητικός : δραματικός μονόλογος (μονόδραμα)

- μίμηση (αφήγηση από αφηγητή που συμμετέχει στα γεγονότα)
- διαλογικά μέρη (2[19], στ.7-18, 4[21], στ.29-38)
- περιγραφές
 - ✓ τοπία (1[18], στ.3-6, 3[20], στ.2-10, 5[22], στ. 35-38)
 - ✓ Φεγγαροντυμένη (3[20], στ.12, 4[21], στ.8)
 - ✓ πολεμικές συγκρούσεις (5[22], στ. 17-20)
- εσωτερικός μονόλογος (4[21], στ.13-18, 5[22], στ. 50-54)

7. Ο χρόνος

Ιστορικός χρόνος: περίπου στα 1824 (Τούρκοι, Τουρκοαιγύπτιοι καταστρέφουν Κρήτη)

Χρόνος της αφήγησης: 4 εποχές –όχι ευθύγραμμη πορεία –συνεχείς **αναχρονίες**

- i. **κεντρικό επεισόδιο του ναυαγίου**: ΠΑΡΕΛΘΟΝ –αναδρομική αφήγηση –διάρκεια μικρή
 - ✓ πάλη του Κρητικού με τα κύματα
 - ✓ υπερφυσικά επεισόδια –σκηνές (εμφάνιση Φ –άκουσμα ήχου)
- ii. **παρελθόν του ήρωα**: ΑΠΩΤΕΡΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ –αναδρομική αφήγηση-φωτισμός ιστορίας πριν από το ναυάγιο
 - ✓ αναφορά στα μέλη της οικογένειας (4[21], στ.31-36)
 - ✓ συγκρούσεις με Τούρκους (5[22], στ.17-20)
 - ✓ μνήμες –σκέψεις ήρωα (5[22], στ.35-42)

- ✓ όρκος (2[19], στ.2-3)
- ✓ βρεφική ηλικία του πρωταγωνιστή (4[21], στ.16)

*****ΠΑΡΕΚΒΑΣΕΙΣ: επιβράδυνση της αφήγησης*****

- iii. **ζωή του Κρητικού μετά από το ναυάγιο:** ΠΑΡΟΝ –πρόσφυγας μακριά από το νησί
 - ✓ τριπλός όρκος (2[19], στ.1-4)
 - ✓ παρέκβαση-αφηγητής ως επαίτης (5[22], στ.5-14)
- iv. **ο χρόνος της έσχατης Κρίσης:** απροσδιόριστο εσχατολογικό ΜΕΛΛΟΝ
 - ✓ όραμα της Δευτέρας Παρουσίας (προδρομική αφήγηση 2[19], στ.5-18)

8. Ο χώρος

- i. **φουρτουνιασμένη θάλασσα –ακρογιαλιά:** κύρια αφήγηση
(τρικυμία → γαλήνη, ειδυλλιακό τοπίο)
- ii. **Κρήτη:** αναδρομές στο απώτερο παρελθόν (Λαβύρινθος, Ψηλορείτης)
- iii. **τόπος του πρόσφυγα αφηγητή** (δεν προσδιορίζεται με ακρίβεια)
- iv. **κοιλάδα Ιωσαφάτ – Παράδεισος:** απώτερο εσχατολογικό μέλλον

9. Γλώσσα –Ύφος

Γλώσσα καθομιλουμένη στα Επτάνησα

- ✓ στοιχεία εκλαϊκευσης και τοπικών ιδιωματισμών (π.χ. αγρίκαα, εσειότουν, πέλαο, ανεί τς αγκάλες, αλιά μου, ζαλεύουν, πλέξιμο, απιθώνω κ.α)
- ✓ λόγια –αρχαΐζοντα στοιχεία (π.χ. φρενίτης, ρείθρα, ποιήσει)
- ✓ ασυνήθιστα επίθετα
- ✓ πάντα χρήση ρήματος
- ✓ χρήση σπάνιων λέξεων

Ύφος

- ✓ άμεσο, ζωντανό, πυκνό
- ✓ ρομαντισμός, λυρικότητα
- ✓ υψηλο (όπου υπάρχουν υψηλές ιδέες και έννοιες, π.χ. Έσχατη κρίση 2[19], στ. 5-18 και Ελευθερία 5[22], στ.39-42)

10. Εκφραστικά μέσα

A. Σχήματα λόγου:

αποσαφηνίζουν, ορίζουν πρόσωπα και καταστάσεις, κινητοποιούν συναίσθημα, αισθητοποίηση –φωτισμός εξωπραγματικής κατάστασης.

- Μεταφορές (2[19]: 2,3,4,6 -3[20]:13, 4[21]:4,5,7,21,23,27,29,37 -5[22]:7,9-10,12,15,39,51)
- Παρομοιώσεις (3[20]:2, 4[21]:10, 19, 5[22]:25-43, 48)
- Προσωποποιήσεις (1[18]:6, 2[19]:15, 4[21]:1, 5[22]:12,34,36,40,50-51)
- Αντιθέσεις (4[21]:11)
- Σχήμα ερωτοαπόκρισης –υποφορά και ανθυποφορά (2[19]:7,11)
- Συναισθησία (3[20]:13)
- Πολυσύνδετο (4[21]:5-6, 5[22]:52)
- Χιαστό (5[22]:28)
- Χρήση πληθώρας επιθέτων

B. Εικόνες

- Οπτικές (1[18]:1-6, 2[19]:1-10, 11-18, 3[20]:1-14, 4[21]:1-12, 5[22]:16-20, 36-42, 57-58)
- Ακουστικές (1[18]:4, 2[19]:5, 5[22]:22, 24-49)

- Οσφρητικές (3[20]:4, 5[22]:15, 48)

11. Παράλληλα κείμενα

A. ΣΟΛΩΜΟΣ: ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ 6

Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον Ξανθόν Απρίλη,
Κι η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,
Και μες στη σκιά που φούντωσε και κλει δροσιές και μόσχους
Ανάκουστος κλαϊδισμός και λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
Χύνονται μες την άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
Και πέρνουνε το μόσχο της, κι αφήνουν τη δροσιά τους,
Κι ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
Τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια.
Εξ' αναβρύζει κι η ζωή σ' γη, σ' ουρανό σε κύμα.
Αλλά στης λίμνης το νερό, π' ακίνητό 'ναι κι άσπρο,
Ακίνητ' όπου κι αν ιδείς, και κάτασπρ' ως τον πάτο,
Με μικρόν ίσκιον άγνωρον έπαιξ' η πεταλούδα,
Που 'χ' ευωδίσει τς ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο.
Αλαφροίσκιωτε καλέ, για πες απόψε τι 'δες`
Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρίς ποσώς γης, ουρανός και θάλασσα να πνένε,
Ούδ' όσο καν' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι,
Γύρου σε κάτι ατάραχο π' ασπρίζει μες στη λίμνη,
Μονάχο ανακατώθηκε το στρογγυλό φεγγάρι,
Κι όμορφη βγαίνει κορασιά ντυμένη μες το φως του.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β', αποσπάσματα 1, 2

1

Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει`
Λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι η μάνα το ζηλεύει.
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε` στα μάτια η μάνα μνέει`
Στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει:
"Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι - σ' έχω 'γω στο χέρι;
Οπού συ μου 'γινες βαρύ κι ο Αγαρηνός το ξέρει."

2

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
Κι όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα Σα κλειούνε.

Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
Και μες στη θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,
Κι ολόλευκο εσύσμιξε με τ' ουρανού τα κάλλη.
Και μες στης λίμνης τα νερά, οπ' έφθασε μ' ασπούδα,
Έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
Που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο`

Το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη,
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι`
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κραίνει`
Όποιος πεθαίνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.

Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της.

Ο ΠΟΡΦΥΡΑΣ (V)

"Κοντά 'ναι το χρυσόφτερο και κατά δω γυρμένο,
π' άφησε ξάφνου το κλαδί για του γιαλού την πέτρα
κι εκεί γρικά της θάλασσας και τ' ουρανού τα κάλλη
κι εκεί τραβά τον ήχο του μ' όλα τα μάγια πόχει. 5
Γλυκά 'δεσε τη θάλασσα και την ερμιά του βράχου
κι α δεν είν' ώρα για τ' αστρί θε να συρθεί και νά 'βγει.
(Χιλιάδες άστρα στο λουτρό μ' εμέ να στείλ' η νύχτα !).
Πουλί πουλάκι που λαλείς μ' όλα τα μάγια πόχεις,
ευτυχισμός α δέν είναι το θαύμα της φωνής σου, 10
καλό δεν άνθισε στη γη, στον ουρανό, κανένα.
Δεν το 'λπιζα να 'ν' η ζωή μέγα καλό και πρώτο !
Αλλ' αχ, αλλ' αχ, να μπόρουνα σαν αστραπή να τρέξω,
ακόμ', αφρέ μου, να βαστάς και να 'μαι γυρισμένος
με δυο φιλιά της μάνας μου, με φούχτα γη της γης μου !".

ΜΑΝΙΑΤΙΚΟ ΜΟΪΡΟΛΟΙ

Άγιε Δημήτρη αφέντη μου,
δε σε δοξολογήσαμε;
Δε σε δοξάσαμε ποτέ;
δε σου'φερε ο Δημήτρης μου
τρία ασημοκάντηλα, χρυσόνε πολυέλαιο και μανουάλια τέσσερα;
Για δεν εβόηθησες κι εσύ
μες στου Τσιρίγου το νησί,
όντ' άστραψε και βρόντηξε
κι αστροπελέκι έπεσε κι αναθεούθη η θάλασσα;
εθάφτη κι ο Δημήτρης μου
μες στ' αφρισμένα κύματα!
Ε πεθαμένοι συγγενείς, δώστε του ρούχα να ντυθεί
πυρώστε το και στη φωτιά, μη μου κρύνει το παιδί!..

Να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στο παραπάνω κείμενο και στο απόσπασμα 1[18] του Κρητικού.

ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Μάνα με τους εννιά σου γιους και με τη μια σου κόρη,
την κόρη τη μονάκριβη την πολυαγαπημένη,
την είχες δώδεκα χρονώ κι ήλιος δε σου την είδε!
Στα σκοτεινά την έλουζε, στ' άφεγγα τη χτενίζει,
στ' άστρι και τον αυγερινό έπλεκε τα μαλλιά της.
Προξενητάδες ήρθαν από τη Βαβυλώνα,
να πάρουνε την Αρετή πολύ μακριά στα ξένα.
Οι οχτώ αδερφοί δε θέλουνε κι ο Κωσταντίνος θέλει.
«Μάνα μου, κι ας τη δώσομε την Αρετή στα ξένα,
στα ξένα κει που περπατώ, στα ξένα που πηγαίνω,
αν πάμ' εμείς στην ξενιτιά, ξένοι να μην περνούμε.
- Φρόνιμος είσαι, Κωσταντή, μ' άσκηση απιολογήθης.
Κι α μόρτει, γιε μου, θάνατος, κι α μόρτει, γιε μου,
αρρώστια,
κι αν τύχει πίκρα γή χαρά, ποιος πάει να μου τη φέρει;
- Βάλλω τον ουρανό κριτή και τους αγιούς μαρτύρους,
αν τύχει κι έρτει θάνατος, αν τύχει κι έρτει αρρώστια,
αν τύχει πίκρα γή χαρά, εγώ να σου τη φέρω».
~
Και σαν την επαντρέψανε την Αρετή στα ξένα,
κι εμπήκε χρόνος δίσεχτος και μήνες οργισμένοι
κι έπεσε το θανατικό, κι οι εννιά αδερφοί πεθάναν,
βρέθηκε η μάνα μοναχή σαν καλαμιά στον κάμπο.
Σ' όλα τα μνήματα έκλαιγε, σ' όλα μοιρολογιόταν,
στου Κωσταντίνου το μνημειό ανέσπα τα μαλλιά της.
«Ανάθεμά σε, Κωσταντή, και μυριανάθεμά σε,
οπού μου την εξόριζες την Αρετή στα ξένα!
το τάξιμο που μου 'ταξες, πότε θα μου το κάμεις;
Τον ουρανό 'βαλες κριτή και τους αγιούς μαρτύρους,
αν τύχει πίκρα γή χαρά, να πας να μου τη φέρεις».
Από το μυριανάθεμα και τη βαριά κατάρα,
η γης αναταράχτηκε κι ο Κωσταντής εβγήκε.
Κάνει το σύγνεφο άλογο και τ' άστρο χαλινάρι,
και το φεγγάρι συντροφιά και πάει να της τη φέρει.
Παίρνει τα όρη πίσω του και τα βουνά μπροστά του.
Βρίσκει την κι εχτενίζονταν όξου στο φεγγαράκι.
Από μακριά τη χαιρετά κι από κοντά της λέγει:
«Αιντε, αδερφή, να φύγομε, στη μάνα μας να πάμε.
- Αλίμονο, αδερφάκι μου, και τι είναι τούτη η ώρα;
Αν ίσως κι είναι για χαρά, να στολιστώ και να 'ρθω,
κι αν είναι πίκρα, πες μου το, να βάλω μαύρα να 'ρθω.
- Έλα, Αρετή, στο σπίτι μας, κι ας είσαι όπως και αν
είσαι».
- Κοντολυγίζει τ' άλογο και πίσω την καθίζει.
~

Στη στράτα που διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδούσαν,
δεν κιλαηδούσαν σαν πουλιά, μήτε σαν χελιδόνια,
μόν' κιλαηδούσαν κι έλεγαν ανθρωπινή ομιλία:
«Ποιος είδε κόρην όμορφη να σέρνει ο πεθαμένος!
- Άκουσες, Κωσταντίνε μου, τι λένε τα πουλάκια;
- Πουλάκια είναι κι ας κιλαηδούν, πουλάκια είναι κι ας
λένε».
Και παρεκεί που πάγαιναν κι άλλα πουλιά τούς λένε:
«Δεν είναι κρίμα κι άδικο, παράξενο μεγάλο,
να περπατούν οι ζωντανοί με τους απεθαμένους!
- Άκουσες, Κωσταντίνε μου, τι λένε τα πουλάκια;

πως περπατούν οι ζωντανοί με τους απεθαμένους.
- Απρίλης είναι και λαλούν και Μάης και φωλεύουν.
- Φοβούμαι σ', αδερφάκι μου, και λιβανιές μυρίζεις.
- Εχτές βραδís επήγαμε πέρα στον Αί-Γιάννη,
κι εθύμισέ μας ο παπάς με περισσό λιβάνι».
Και παρεμπρός που πήγανε, κι άλλα πουλιά τούς λένε:
«Για ιδές θάμα κι αντίθαμα που γίνεται στον κόσμο,
τέτοια πανώρια λυγερή να σέρνει ο πεθαμένος!»
Τ' άκουσε πάλι η Αρετή κι εράγισε η καρδιά της.
«Άκουσες, Κωσταντάκη μου, τι λένε τα πουλάκια;
- Άφησ', Αρέτω, τα πουλιά κι ό,τι κι α θέλ' ας λέγουν.
- Πες μου, πού είναι τα κάλλη σου, και πού είν' η
λεβεντιά σου,
και τα ξανθά σου τα μαλλιά και τ' όμορφο μουστάκι;
- Έχω καιρό π' αρρώστησα και πέσαν τα μαλλιά μου».
~
Αυτού σιμά, αυτού κοντά στην εκκλησιά προφτάνουν.
Βαριά χτυπά τ' αλόγου του κι απ' εμπροστά της χάθη.
Κι ακούει την πλάκα και βροντά, το χώμα και βοϊζει.
Κινάει και πάει η Αρετή στο σπίτι μοναχή της.
Βλέπει τους κήπους της γυμνούς, τα δέντρα μαραμένα
βλέπει το μπάλασμο ξερό, το καρυοφύλλι μαύρο,
βλέπει μπροστά στην πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
Βρίσκει την πόρτα σφαλιστή και τα κλειδιά παρμένα,
και τα σπιτοπαράθυρα σφιχτά μανταλωμένα.
Κτυπά την πόρτα δυνατά, τα παραθύρια τρίζουν.
«Αν είσαι φίλος διάβαινε, κι αν είσαι εχτρός μου φύγε,
κι αν είσαι ο Πικροχάροντας, άλλα παιδιά δεν έχω,
κι η δόλια η Αρετούλα μου λείπει μακριά στα ξένα.
- Σήκω, μανούλα μου, άνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα.
- Ποιος είν' αυτός που μου χτυπάει και με φωνάζει
μάννα;
- Άνοιξε, μάνα μου, άνοιξε κι εγώ είμαι η Αρετή σου».
~
Κατέβηκε, αγκαλιάστηκαν κι απέθαναν κι οι δύο...

Να εντοπίσετε κοινά σημεία ανάμεσα
στο ποίημα και στον Κρητικό.
Ενδεικτικοί άξονες: όρκος, νεκροί,
μοτίβα, στιχουργία κτλ.